

Skyba M. The primary ways of improvement of the institutional environment for development of entrepreneurship in Ukraine.

The article is devoted to the analysis of the state of entrepreneurship in Ukraine. The main factors which limit its development are brought forward in the article. The author has developed some primary ways of improvement of the institutional environment in order to develop the entrepreneurship of Ukraine.

Keywords: *public administration, institutional environment, entrepreneurship, small business.*

УДК 338.47:378.1

*Антонова О. М.
Державний університет
інформаційно-комунікаційних технологій*

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В статті розглянуто оцінку фінансової стабільності діяльності вищого навчального закладу

Ключові слова: *аналіз фінансової стійкості, стабільність, вищий навчальний заклад, показники економічної ефективності, баланс, активи, пасиви.*

Фінансова стійкість будь-якого підприємства є однією з головних умов успішної та стабільної роботи в ринкових умовах. Фінансова стійкість характеризує такий стан фінансових ресурсів підприємства, за якого раціональне розпорядження ними є гарантією наявності власних коштів, стабільної прибутковості та забезпечення процесу розширеного відтворення. Тому важливим критерієм забезпечення стабільного функціонування й ефективного розвитку фінансово-кредитного механізму підприємства в ринкових умовах є достатня фінансова стійкість. Чим вища фінансова стійкість підприємства, тим більш воно незалежне від різких коливань ринкової кон'юнктури, а, отже, тим менше ризик його банкрутства. Традиційно під фінансовою стабільністю фірми розуміється її незалежність від зовнішніх позикових джерел. Узагальнено рівень фінансової стабільності визначається по співвідношенню власних і позикових коштів. Ця категорія характерна швидше для підприємницьких структур, що часто користуються довгостроковими і короткостроковими кредитами, від можливості і своєчасності повернення яких залежить і фінансовий ризик виявитися неплатоспроможним як для кредиторів, так і для своїх акціонерів і інвесторів.

Фінансова стійкість – це такий стан підприємства, коли обсяг його майна (активів) достатній для погашення зобов'язань, тобто підприємство платоспроможне. Іншими словами, фінансова стійкість підприємства – це таке його становище, коли вкладені в підприємницьку діяльність ресурси окупаються за рахунок грошових надходжень від господарювання, а отриманий прибуток забезпечує самофінансування та незалежність підприємства від зовнішніх залучених джерел формування активів. Визначається фінансова стійкість відношенням вартості матеріальних оборотних активів (запасів та витрат) до величини власних та позикових джерел коштів для їх

формування [8, с. 283].

Фінансова стійкість – один із головних чинників, що впливає на досягнення підприємством фінансової рівноваги та фінансової стабільності.

У системі складових елементів фінансової стабільності підприємства фінансова стійкість займає одне із головних місць. Тому необхідним є пошук шляхів досягнення певного ступеня фінансової стійкості підприємства. Для забезпечення фінансової стабільності функціонування підприємства у перспективі необхідно визначити конкретний рівень фінансової стійкості та здійснювати її кількісну оцінку. Велике значення мають визначення “певного ступеня” фінансової стійкості, низки чинників, що обумовлюють межу стійкості, обґрунтованості методичних підходів до її оцінки, особливо в умовах економіки кризового періоду. Недостатня фінансова стійкість підприємства може призвести до його неплатоспроможності, а надлишкова – сприятиме створенню “зайвих” запасів та резервів, у зв’язку з чим зростуть витрати на їх утримання, спостерігатиметься недоотримання прибутку та гальмування темпів економічного розвитку підприємства [2, с. 332].

Сутність фінансової стійкості підприємств, методичний інструментарій її фінансової оцінки досліджували в своїх працях відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: М. С. Абрютіна, М. Д. Білик, І. О. Бланк, М. А. Болух, В. З. Бурчевський, А. В. Грачов, В. В. Ковальов, М. Н. Крейніна, Л. А. Лахтіонова, В. О. Мец, Є. В. Мних, Е. В. Негашев, О. В. Павловська, А. М. Поддєрьогін, Г. В. Савицька, Р. С. Сайфулін, Е. С. Стоянова, А. Д. Шеремет, Л. Бернштейн, Р. Брейлі.

Аналіз наукових досліджень і публікацій показав, що в економічній літературі поширені різні підходи щодо визначення та оцінки фінансової стійкості суб’єктів господарювання. Тому категорія фінансової стійкості – це багатомірне економічне явище, яке відображається комплексною системою взаємопов’язаних показників фінансово-господарської діяльності підприємства.

Мета статті. Є дослідження теоретичних, методичних і практичних аспектів аналізу та оцінки фінансової стабільності діяльності вищого навчального закладу, розрахунок і аналіз основних показників (коефіцієнтів) фінансової стійкості ВНЗ.

У цьому сенсі вищий навчальний заклад, будучи до теперішнього часу переважно неринковою і некомерційною організацією, має небагато шансів виявитися банкрутом, оскільки за своєю суттю виступає як фінансово споживаючу установу, у якій основний вид діяльності – створення навчально-педагогічної продукції оплачується із коштів бюджету, або із коштів фірм і приватних осіб (при платній формі навчання), тобто заздалегідь і регулярно. Другий вид діяльності – дослідження – оплачується або з бюджету, або по госпдоговорах, тобто поетапно і частенько з частковим авансуванням. Тому поняття “Фінансова стабільність” для ВНЗ до відомого часу визначалася і забезпечувалася:

- достатністю і своєчасністю держбюджетних надходжень;
- достатністю обсягів позабюджетного фінансування;
- своєчасним покриттям дебіторської заборгованості по зданих роботах і виконаних без передоплати послугах.

Це твердження справедливе до тих пір, поки вищий навчальний заклад

функціонує тільки як академічна структура з елементами повного госпрозрахунку, як правило, в науково-технічній сфері. Проте, з цілого ряду причин, присвячених економіці вищої школи, в умовах становлення ринкових стосунків, вищі навчальні заклади починають поступово культивувати у своїй інфраструктурі підприємницьку діяльність, як би наново формуючись у вигляді навчально-науково-виробничого комплексу.

Крім того, ряд новостворюваних ВНЗ формується на акціонерній основі у формі інтелектуально підприємницької корпорації.

Саме ця відносно нова підприємницька “прибудова” до академічної діяльності примушує дослідника притягнути потужний арсенал методів фінансового аналізу, заснованого на даних бухгалтерського балансу, фінансової і економічної звітності, у зв’язку з чим система аналітичних показників дещо “переплутана”. Аналіз показує (табл. 1), що є можливість, принаймні часткового відділення показників, визначуваних на основі даних бухгалтерського балансу від показників економічної ефективності, надавши місце останнім в попередньому розділі. Таке розділення робиться нами в чисто методичних цілях для зручності представлення розрахункового інструментарію відповідно до структури напрямів оцінки економічної безпеки.

В якості базового методу оцінки фінансової стабільності нами обрана ліквідність балансу ВНЗ, яка, на думку ряду авторів є чи не основною характеристикою надійності партнера в ринкових умовах. На підставі даних баланс-нетто (табл. 2). Згідно з правилами, що діють у бухгалтерському обліку, аналіз ліквідності складається з двох етапів:

1. Порівняння сум певних активів і відповідних зобов’язань.
2. Розрахунок і аналіз коефіцієнтів ліквідності.
3. Порівняння суми ліквідних активів і поточних зобов’язань:

Активи

A_1 – найбільш ліквідні активи (р.210+(сума рядків 230+...+240)) – грошові кошти і короткострокові фінансові вкладення;

A_2 – активи (р.180), які швидко реалізуються, – короткострокова дебіторська заборгованість;

A_3 – активи ((сума рядків 100+...+140) + р.210 + р.250), які повільно реалізуються, – запаси, довгострокова дебіторська заборгованість і інші оборотні активи;

A_4 – активи (р. 080), які важко реалізуються, – необоротні активи.

Пасиви

$П_1$ – найбільш термінові зобов’язання (р. 530) – кредиторська заборгованість;

$П_2$ – короткострокові пасиви (р. 500 + р. 610) – короткострокові кредити і інші короткострокові пасиви;

$П_3$ – довгострокові пасиви (р. 440 + р. 450 + р. 460 + р. 470);

$П_4$ – постійні (стійкі) пасиви (р. 380) – власний капітал.

**Матриця класифікації груп фінансових коефіцієнтів
по показникам економічної ефективності і фінансової стабільності**

Групи фінансових коефіцієнтів Групи класифікацій	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4
Показники групи Результат витрат (економічний ефект)	Показники оцінки перевищення доходів над витратами господарської діяльності. 1. Загальна рентабельність до виробничих фондів - загальне перевищення доходів над витратами до середньої величини основних виробничих фондів і обігових коштів в товарно-матеріальних цінностях.	Показники оцінки ефективності управління Чисте перевищення на 1 грн. обсягу реалізації продукції. Перевищення від реалізації продукції на 1 грн. реалізації продукції. Перевищення від усієї реалізації на 1 грн. реалізації продукції. Загальне перевищення на 1 грн. реалізації продукції.	Показники оцінки ділової активності. 1. Віддача основних фондів – виручка від реалізації продукції на 1 грн. основних фондів.	Показники оцінки ліквідності і ринкової стійкості.
Показники групи (Актив) і (Пасив) (фінансова стабільність)			Оборотність запасів - виручка від реалізації продукції на 1 грн. запасів і витрат. Оборотність дебіторської заборгованості - виручка від реалізації продукції на 1 грн. дебіторської заборгованості. Оборотність банківських активів - виручка від реалізації на 1 грн. банківських активів	Поточний коефіцієнт ліквідності - обігові кошти на 1 грн. термінових зобов'язань. Критичний коефіцієнт ліквідності - для засобу розрахунки і минулі активи на 1 грн. термінової і дебіторської заборгованості. Коефіцієнт автономії - власні кошти на 1 грн. до валюти балансу. Забезпеченість запасів власними обіговими коштами - власні обігові кошти на 1 грн. запасів і витрат.
Змішані аналітичні коефіцієнти	Загальна рентабельність підприємства - загальне перевищення доходів над витратами на 1 грн. активів. Чиста рентабельність підприємства - чистий прибуток Рентабельність власного капіталу - чистий прибуток на 1 грн. власного капіталу.		Віддача усіх активів - виручка від реалізації продукції на 1 грн. активів. Оборотність оборотних фондів - виручка від реалізації продукції на 1 грн. обігових коштів.	1. Індекс постійного активу - основні фонди і інші активи, що не є у обігу до власних коштів

Схема аналітичного балансу (баланс-нетто)

Назва статті	Код рядка	Зміни абсолютних значень, тис. грн.		Відносна величина, %		
		за 2010	за 2011	на початок 2010	на кінець 2010	на кінець 2011
АКТИВ						
Необоротні активи	080					
Запаси і затрати	Сума рядків 100+...+140					
Дебіторська заборгованість	180					
Короткострокові фінансові вклади	210					
Грошові кошти	Сума рядків 230+...+240					
Всього оборотні активи	260					
Вартість майна (без збитків)	080+260					
ПАСИВ						
Статутний капітал	300					
Додатковий та резервний капітал	р.320, р.340					
Спец фонди і цільове фінансування	р.261, р.262, р.263, р.264					
Збитки (нерозподілене перевищення прибутку над видатками)	350					
Капітал і резерви (власний капітал)	р.380					
Довгострокові зобов'язання	480					
Короткострокові позики	500					
Кредиторська заборгованість	530					
Позиковий капітал	480+530					
Всього баланс	р.280, р.640					
Обсяг власних засобів в обігу	380-080					

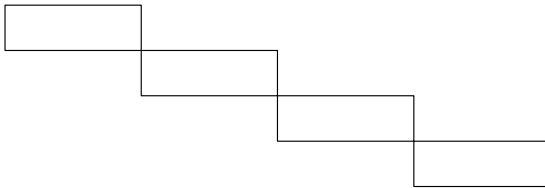
Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо мають місце наступні співвідношення: $A_1 > П_1$; $A_2 > П_2$; $A_3 > П_3$; $A_4 \leq П_4$, тобто має місце наступна картина (табл. 3).

Таблиця 3

Матриця абсолютного покриття (ліквідності) балансу

Активи	Пасиви			
	Найбільш термінові зобов'язання $П_1$	Короткострокові пасиви $П_2$	Довгострокові пасиви $П_3$	Постійні пасиви $П_4$
A_1 Цінності, які реалізуються швидко	$A_1 > П_1$			
A_2 Активи середньої реалізації		$A_2 > П_2$		

<i>Активи</i>	<i>Пасиви</i>			
	<i>Найбільш термінові зобов'язання</i> Π_1	<i>Короткострокові пасиви</i> Π_2	<i>Довгострокові пасиви</i> Π_3	<i>Постійні пасиви</i> Π_4
A_3 Активи, які реалізуються повільно			$A_3 > \Pi_3$	
A_4 Активи, які важко реалізувати				$A_4 > \Pi_4$

Діагональ абсолютної ліквідності балансу.
Розрахунок і аналіз коефіцієнтів ліквідності.

$$\frac{\text{Загальний показник ліквідності}}{\text{ліквідності}} = \frac{A_1 + 0,5A_2 + 0,3A_3}{\Pi_1 + 0,5\Pi_2 + 0,3\Pi_3} \quad (1)$$

Загальний показник ліквідності – в запропонованому значенні.

$$\frac{\text{коефіцієнт поточної ліквідності}}{\text{ліквідності}} = \frac{A_1 + A_2 + A_3}{\Pi_1 + \Pi_2}$$

Оптимальне, з точки зору кредитоспроможності, значення коефіцієнта поточної ліквідності більше 2, необхідне, з точки зору платоспроможності, як мінімум 1. При зростанні оборотності допустимо певне зниження коефіцієнта поточної ліквідності.

$$\frac{\text{коефіцієнт критичної оцінки}}{\text{оцінки}} = \frac{A_1 + A_2}{\Pi_1 + \Pi_2} \quad (2)$$

Коефіцієнт “критичної оцінки” показує, яка частина короткострокових зобов'язань організації може бути негайно погашена за рахунок засобів на різних рахунках, в короткострокових паперах, а також надходжень за розрахунками. Рекомендоване значення цього коефіцієнта $\geq 1,5$ допустиме 0,7-0,8.

$$\frac{\text{коефіцієнт абсолютної ліквідності}}{\text{ліквідності}} = \frac{A_1}{\Pi_1 + \Pi_2} \quad (3)$$

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яку частину короткострокової заборгованості підприємство може погасити найближчим часом за рахунок грошових коштів. Рекомендоване значення $> 0,2$.

$$\frac{\text{коefficient вiдбудови}}{(\text{втрати}) \text{ платоспроможностi}} = \frac{K_{ПЛ}^{кiн} + \frac{B}{T} \times (K_{ПЛ}^{кiн} - K_{ПЛ}^{пoc})}{K_{ПЛ}^{норм.}} \quad (4)$$

де: $K_{ПЛ}^{кiн}$ і $K_{ПЛ}^{пoc}$ – коефіцієнти поточної ліквідності у кінці і на початку періоду який аналізується;

B – період відновлення (втрати) платоспроможності;

T – тривалість звітного (аналізованого) періоду;

$K_{ПЛ}^{норм.}$ – нормативне значення коефіцієнта поточної ліквідності.

Аналіз фінансової стійкості.

Оцінка фінансової стійкості зводиться до розрахунку і порівняльного аналізу структури фінансових ресурсів і структури активів підприємства. Показники структури капіталу характеризують міру захищеності, з одного боку, інтересів кредиторів і інвесторів, які мають довгострокові вкладення в компанію, а з іншої – самого підприємства від втручання ззовні. Вони відбивають здатність підприємства створювати свої оборотні активи за рахунок стійких джерел фінансування, а також здатність підприємства погашати довгострокову заборгованість.

Відправною точкою аналізу виступають наступні передумови:

– довгострокові пасиви і власний капітал спрямовуються переважно на придбання основних засобів, на капітальні вкладення і інші необоротні активи;

– для виконання умови платоспроможності необхідно, щоб грошові кошти, засоби в розрахунках, матеріальні оборотні активи, тобто поточні активи, забезпечували реалізацію короткострокових зобов'язань.

Для підтримки фінансової стійкості важливо в першу чергу дотримуватися наступної нерівності:

Оборотні активи $\leq$ власний капітал * 2 – необоротні активи.

Дотримання цієї нерівності характеризує фінансову незалежність організації тільки в першому наближенні. Для точнішої і глибшої оцінки фінансової стійкості використовують ще цілий ряд показників.

Власні обігові кошти (власні кошти в обороті) – ВОК.

Власні і довгострокові позикові джерела формування запасів і витрат – ВДД.

Загальна величина основних джерел формування запасів і витрат – ЗВД.

Трьом показникам джерел формування запасів і витрат відповідають три показники забезпеченості запасів і витрат цим джерелам формування.

1. Надлишок (+) або нестача (–) власних обігових коштів – $\pm \Phi^{ВОК}$:

$$\Phi^{ВОК} = K_{ВОК} - З \quad (5)$$

2. Надлишок (+) або нестача (–) власних і довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат – $\pm \Phi^{ФК}$:

$$\pm \Phi^{ФК} = \Phi_{ФК} - З \quad (6)$$

3. Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини основних джерел для формування запасів і витрат $\pm\Phi^{ЗВ}$:

$$\pm\Phi^{ЗВ} = K_0 - Z \quad (7)$$

За допомогою показників забезпечення запасів джерелами формування коштів визначають трикомпонентний тип фінансової стійкості ВНЗ:

$$C(\Phi) = \begin{cases} 1, \text{якщо } \Phi > 0 \\ 0, \text{якщо } \Phi < 0 \end{cases} \quad (8)$$

Аналіз джерел формування запасів і витрат дозволяє оцінити фінансову ситуацію в цілому. За допомогою цих показників $\Phi^{ВОР}$, $\Phi^{ФК}$, $\Phi^{ЗВ}$ виділяють чотири типи фінансових ситуацій (табл. 4).

Таблиця 4

Фінансові ситуації по мірі їх стабільності

№ ситуації	Критерійні ознаки	Висновок про стабільність фінансової ситуації
Ситуація I	$\Phi^{ВОР} \geq 0$ $\Phi^{ФК} \geq 0$ $\Phi^{ЗВ} \geq 0$	Абсолютна фінансова стабільність
Ситуація II	$\Phi^{ВОР} \geq 0$ $\Phi^{ФК} \leq 0$ $\Phi^{ЗВ} \geq 0$	Нормальна стабільність фінансового стану, гарантуюча платоспроможність
Ситуація III	$\Phi^{ВОР} < 0$ $\Phi^{ФК} < 0$ $\Phi^{ЗВ} \geq 0$	Порушення стабільності фінансового стану, при якому можливо порушення платоспроможності
Ситуація IV	$\Phi^{ВОР} < 0$ $\Phi^{ФК} < 0$ $\Phi^{ЗВ} < 0$	Кризовий фінансовий стан, при якому фірма на межі банкрутства

Висновки. В процесі досліджень, отримані наступні основні результати: Показаний взаємозв'язок цільових функцій системи управління ВНЗ і цільових функцій управління економічною безпекою. З безлічі напрямів оцінки економічної безпеки в якості головних виділені:

а) економічна ефективність, оцінка якої включає задоволення попиту, планове використання потенціалу ВНЗ і фактичне його використання;

б) фінансова стабільність ВНЗ, заснована на комплексній оцінці ліквідності балансу ВНЗ, супроводжуваною системою аналітичних показників, що відбивають різні сторони фінансової діяльності.

Отримані результати дозволяють зробити наступні висновки:

Функціонально-цільова модель управління економічною безпекою забезпечує як найповніший набір комплексів завдань управління фінансовими потоками з урахуванням специфічних особливостей ВНЗ. Запропонована функціонально-цільова модель управління економічною безпекою логічно “вбудовується” в систему управління ВНЗ за рахунок тісного взаємозв’язку цільових функцій і ідентичності громадських функцій управління. Запропонований вимірювальний механізм економічної безпеки дозволяє здійснювати управління як усім ВНЗ за критеріями безпеки, так і окремо сформованою підсистемою СУЕБВНЗ в цілях коректного стимулювання працівників, зайнятих у фінансовій сфері.

Використані джерела:

1. Антонова О. М. Функціонально-цільова модель системи керування економічною безпекою вищим навчальним закладом: матеріали V Міжнародного науково-технічного симпозиуму [Нові технології в телекомунікаціях], (Вишків, Карпати, 17-21 січня 2012 р) / ДУІКТ. – К., 2012. – С. 203-205.
2. Білик М. Д., Павловська О. В. Фінансовий аналіз : навч. посібник. – К. : КНЕУ, 2005. – 592 с.
3. Ван Хорн Дж. К. Основи управління фінансами : пер. з англ. / під ред. Я. В. Соколова. – М. : Фінанси і статистика, 1996.
4. Крейнина М. Н. Фінансовий стан підприємства: методи оцінки. – М. : ИКЦ “Дис”, 1997.
5. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підручник. – К. : КНЕУ, 2000. – 460 с.
6. Стоянова Е. С. Фінансовий менеджмент. – М. : Перспектива, 1993.
7. Стоянова Е. С., Бикова Е. В., Бланк И. А. Управління оборотним капіталом. – М. : Перспектива, 1998.
8. Філімоненко О. С. Фінанси підприємств : навч. посібник. – К. : МАУП, 2004. – 318 с.

Антонова Е. М. Оценка финансовой стабильности деятельности высшего учебного заведения.

В статье рассмотрена оценка финансовой стабильности деятельности высшего учебного заведения

Ключевые слова: анализ финансовой устойчивости, стабильности, высшее учебное заведение, показателей экономической эффективности, баланс, активы, пассивы

Antonova O. M. Financial stability assessment of higher education institutions.

The article considers the assessment of the financial stability of the institution of higher education

Keywords: analysis of financial stability, university, indicators of economic efficiency, balance, assets, liabilities